

ԼԵՒՈՆ (ՆԵՐՍԵՆ ԱԲՂ.) ԱԼՈՑԵԱՆ
ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի
ակադ. Հր. Թամրազեանի անուան հայ գրականության
պատմության ամբիոնի մագիստրոս
ՀՏԴ 821.19.0

**Ս. ԵՐՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՆԱՐԵԿԱՑԻԱԿԱՆ ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ «ՄԱՏԵԱՆ
ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ» ԵՐԿՈՒՄ**

Բանալի բառեր. Գրիգոր Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան», Աստուած, Սուրբ Երրորդութիւն, հակաքաղկեդոնական, եռամիասնութիւն, աստուածացում, մարդացում, մաքրագործում, աստուածանմանութիւն:

Ключевые слова: Григор Нарекаци, «Книга Скорбных Песнопений», Бог, Святая Троица, антихалкидонит, триединство, обожествление, вочеловечение, очищение, богоподобие.

Key words: Grigor Narekatsi, “Book of Lamentations”, God, Holy Trinity, anti-Chalcedonian, Unity of the Three, divination, incarnation, purification, godlikeness.

Պատմութիւնը յաճախադէպ հանճարներ ու զլուխգործոցներ չի շռայլում: Նրանք հազուադէպ են, եւ դրանով իսկ՝ եզակի, անզուգական, աննմանելի, անհասանելի, անսպառելի:

Այդպիսին է Ս. Գրիգոր Նարեկացին, եւ այսպիսին են Նարեկացու գործերը, մանաւանդ՝ նրա «Մատեան ողբերգութեան» պոեմը, որ մարդկային հոգու աստուածերգութեան անկրկնելի բարձունքներից է, հայ գրականութեան պարծանքը եւ միջազգային գրականութեան մէջ ծանօթ եզակի արժէքներից մէկը:

Գրիգոր Նարեկացու մասին պահպանուած կենսագրական տեղեկութիւնները հեռու են բաւարար լինելուց: Յայտնի է, որ նա եղել է Խոսրով Անձեւացեաց եպիսկոպոսի կրտսեր որդին եւ կրթուել ու դաստիարակուել է Ռշտունեաց գաւառի Նարեկայ վանքում՝ Վանայ ծովի հարաւային ափին: Բանաստեղծի ծննդեան թուականի հարցում բանասէրները տարակարծիք են: Ոմանք ընդունում են 951 թուականը,¹ իսկ

¹ Մ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, Բ, Վենետիկ-1785, էջ 852: Մ. Օրմանեան, Ազգապատում, Ա, Պէյրութ-1959, էջ 1180: Մ. Մկրեան, Գրիգոր Նարեկացի, Երեւան-1955, էջ 114:

ումանք էլ գտնում են, որ նա պիտի ծնուած լիներ 940-ական թուականներին՝
 եւ վախճանուած 1003 թուականից յետոյ:

Իր «Ողբերգութեան» յիշատակարանից իմացում է, որ Գրիգորը
 վանքում ձեռնադրուել է քահանայ, իսկ ՀԱ գլխից էլ պարզում է, որ նրան
 կոչել են նաեւ վարժապետ (պետ վարժից) ու վարդապետ եւ որ իր իսկ
 կենդանութեամբ նրան պատուել են ոչ միայն «արդար» այլեւ «սուրբ»
 որակումներով:³

Հանձարեղ Պ. Սեւակի պնդմամբ «Նարեկացին միայն իր մի քանի
 Տաղերով կը դառնար մեր առաջին մեծ բանաստեղծը: Բայց նա կերտեց
 նաեւ իր «Մատեան»-ը, որ մեր բանաստեղծութեան Աղթամարայ վանքն է՝
 լոկ այն զանազանութեամբ, որ «Մատեանն» անկործանելի է ստուգապէս»:

Նարեկացու գլուխգործոցը՝ «Մատեան ողբերգութեան» պոեմը,
 բաղկացած է 95 գլխից (բանք) եւ աւելի քան 8500 տողերից: Իւրաքանչիւր
 «Բան» սկսում է «Ի խորոց սրտի խօսք Աստուծոյ հետ» տողով: «Մատեան
 ողբերգութեան» պոեմը հոգու խորքից բխած զրոյց է Աստծու հետ, որտեղ
 ներկայացուած են մարդկութեանը պարտութեամբ վշտերն ու ցաւերը,
 կասկածներն ու համոզմունքները, մեղքերն ու խոստովանանքները,
 ինքնադատապարտման ու ինքնամաքրման ճանապարհով
 կատարելութեան հասնելու ձգտումը: Պոեմում բանաստեղծը խօսում է
 կեանքի ու մահուան, անկման ու փրկութեան մասին, վերլուծում
 մարդկային կեանքի անկատարութիւնը, որտեղից էլ սկսում են նրա
 ողբերգական ապրումներն ու տարակոյսները: Մարդը կասկածում է
 մաքրագործուելով վեր բարձրանալուն, Աստծուն մերձենալուն, անբասիր
 դառնալուն, տարակուսում է, որովհետեւ նրա մեղքերն աստիճանաբար
 աւելանում են: Այնուամենայնիւ, իր բոլոր մեղքերով հանդերձ, նա յոյս ունի
 եւ հաւատում է Աստծուց սպասուող փրկութեանը: Փրկութեան հասնելու
 միակ ճանապարհը խոստովանութիւնն ու զղջումն են, որոնց շնորհիւ
 մարդը ազատւում է ստիգ, կեղծիքից, յանցանքներից, սխալներից,
 բազմաթիւ այլ արատներից եւ մաքրւում:

Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան ողբերգութեան»-ն իր ծնունդից (1001-
 1003թթ.) մինչեւ օրս գրեթէ հազարմեայ ճանապարհ է անցել, համարեայ
 նոյնքան երկար, որքան եւ հայ ժողովրդական մեծ վէպը՝ «Մասնայ ծոերը»:
 Պատմութեան քառուղիներում մեր գրականութեան այդ խորախորհուրդ

² Գ. Աւետիքեան, Նարեկ աղօթից..., Վենետիկ-1827, էջ 544: Մ. Աբեղեան,
 Երկեր, Գ, Երեւան-1968, էջ 576: Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր, Երեւան-1957, էջ 10: Պ.
 Սեւակ, Երկեր, հ. 5, Երեւան-1974, էջ 244:

³ Պ. Սեւակ, Երկեր, հ. 5, Երեւան-1974, էջ 244:

Մատենանին վիճակուած էր նոյնքան նշանակալից դէր, որքան Մովսէս Խորենացու եւ Եղիշէի պատմագրքերին: Յիշենք թումանեանական բնութագիրը, տրուած Նարեկացուն. «Այստեղ արդէն հայի լեզուն չի, որ խօսում է, բերանը չի, որ պատմում է, կրակուած սիրտն է, որ այրում է երկիրը բռնած, տանջուած հոգին է, որ մոնչում է մինչեւ երկինք»:⁴

Նարեկացու հոգին լի է հաւատով առ Աստուած: Նա իր պոեմը ձօնել է Աստծուն՝ նրա մէջ տեսնելով գեղեցիկը, լաւագոյնը, կատարեալն ու անաղարտը: Աստծու գոյութիւնը նրա համար աներկբայելի եւ հմայիչ, կենսական մի ճշմարտութիւն է, եւ աղօթքը՝ ներքին պահանջ: Բր աղօթքը առ Աստուած ուղղուած իղձ չէ, այլ հոգեպէս շօշափելի անձնուիրութեան հետ դրական մի խօսակցութիւն: Աստծուն տրուած իր մակդիրներից կարելի է կերտել իր յոյսքը Գերագոյնի մասին: Տուիչ պարգեւաց, ինքնաբուն բարի, անքնին, ահեղ, անիմանալի, անճառելի, անզննելի, անշօշափելի, անշամանդաղ գիտութիւն, աներկեւան տեսութիւն, անսկիզբ, անստուեր ծագումն, ճշմարիտ էականութիւն, եւ այլն: Ու դէռ ծածկոյթ ցանկալի, արփիացնցուղ ցօղ, կրկնաձիր առողջութիւն, աննախանձ պատիւ, աներեւոյթ շաւիղ, եւ այլն:⁵

Գրիգոր Նարեկացին այն բանաստեղծն է, ով ամենից շատ է դիմում «Աստուածաշնչին»՝ բերելով նրանից բազմաթիւ վկայութիւններ, յիշելով հազարաւոր անուններ, անթիւ անգամներ դիմելով Յիսուսի կերպարի ամենազանազան մարմնաւորումներին: Ճիշտ կը լինի ասել, որ նա համարձակօրէն փորձում է նորովի «ընթերցել» Գիրքը՝ չհեռանալով նրա կարեւորագոյն սկզբունքներից՝ սահմանուած Առաջին երեք տիեզերական ժողովների կողմից: Նկատելի հակաքաղկեդոնական է, Ս. Երրորդութեան պաշտպան: Երջանկութիւնը նա չի փնտրում հաճոյքների եւ կերուխումի մէջ. դա նոյնիսկ ծիծաղելի կը լինէր: Սակայն նա սոսկ ծէսով չէ, որ ձգտում է հասնել կատարեալին: Առաւել կարեւորում է աներկբայ հաւատն առ Աստուած: Այս իմաստով «Մատենանը» շատ հեռու է հոռետեսական լինելուց: Նա լաւատեսական հօգոր ու պոռթկուն ներուժ ունի իր մէջ: Դա արտաքուստ նման է ահեղաշունչ միջուկային պայթիւնի, որն իր հետ սրբում-տանում է ճանապարհին հանդիպած ամէն բան: Բայց ոչ թէ ամլացնում է ամէն ինչ, այլ դրականօրէն վերափոխում, մաքրում եւ լուսաւորում, որ շուրջը լցուի սիրով

⁴ Վ. Սահակեան, Ռ. Ներսիսեան, Գնահատանքի խօսքեր հայոց մեծերի մասին, Երևան-2005, էջ 5:

⁵ Եղիշէ Վարդապետ, Նարեկը հայ գրականութեան մէջ, Երուսաղէմ-1947, էջ 44-45:

ու մարդասիրութեամբ: Նա աստուածային խղճի մեծագոյն կրողներից մէկն է, ով իր «Մատենանով» կապ է ստեղծում երկրի եւ երկնքի միջեւ:⁶

«Մատենան ողբերգութեան» անխոնջ հսկումն ու խոկումը, Նարեկացու դաժան ինքնահալածանքը եւ ցուցաբերած անձնամարտ վարքը, ինչպէս նկատում են Յ. Նալեանն ու Վ. Լալայեանը, ոչ միայն ապաշխարող անձի հոգեկեցութեան բնոյթով են պայմանաւորուած, այլեւ Աստուծոյ նկատմամբ զօրաւոր սիրոյ արտայայտութիւն է. **«բարուք էր ինձ մեռանիլ, քան թէ զԱստուած մեղօք վշտացուցանել»**:⁷ Նարեկացու սրտի խորքից յորդող սաստիկ գղջման աղբիւրը, ըստ Յ. Նալեանի, բխում է Աստծոյ սիրոյ կրակից, որով նա **«զինքն այրէր եւ իբրեւ զմորենին անկիզելի մնայր»**:⁸

Մ. Մկրեանն իրաւացիօրէն նշում է, որ պատմական ճշմարտութիւն է պաշտօնական եկեղեցականութեան կողմից Նարեկացու հետապնդուելը: Նրա ազատախոհութիւնը, իրականութիւնից դժգոհութիւնը, նրա ընդգծուած միատիցիզմը հիմք են տուել հոգեւորականութեան որոշ շրջաններին՝ մեղադրելու իրեն իբրեւ թոնդրակեցու, թէեւ ինքը՝ բանաստեղծը, իրեն թոնդրակեցի չի համարում, եւ ինչպէս իր ուսուցիչը գրաւոր հանդէս է եկել այդ շարժման դէմ: Սակայն ժողովրդական այդ շարժման շատ գաղափարների ազդեցութիւնը Նարեկացու աշխարհայացքի վրայ ակնյայտ է: Բնքը՝ բանաստեղծն էլ, չի ժխտում այդ ազդեցութիւնը. «Մատենանի» ՀԵ. գլխում նա նշում է, որ ժամանակին ինքն էլ է տարուել հերձուածողական չարափառութեամբ. **«Զի որպէս երբեմն հերձուածականին չարափառութեամբ, ամենապատիւն խաբէութեամբ նենգողին կարթիւ հատուածեալ ի բաց հերքեցայ...»** (Բան ՀԵ.ա. 2):⁹

Իր հօր՝ Խոսրով Անձեւացու նման, Գ. Նարեկացին նոյնպէս մեղադրուել է իբրեւ ծայր, այսինքն քաղկեդոնական, յունադաւան՝ միայն եւ միայն այն պատճառով, որ նա, որպէս ժամանակի ամենակրթուած անձնաւորութիւն, մեծ սիրով ու յարգանքով էր վերաբերում յունական մշակոյթին եւ հարեւան քաղկեդոնական ազգերից որոշ դրական բաներ ուզում էր ներմուծել հայ եկեղեցի: Այս մասին ականաւոր պատմաբան

⁶ Մ. Մխիթարեան, Մարդու կատարելութեան պահանջը Գր. Նարեկացու Մատենանում (Յօդուած):

⁷ Յ. Նալեան, Գիրք մեկնութեան աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացու, հրեշտակական վարդապետին, Կ. Պոլիս, 1745, էջ 50:

⁸ Նոյն տեղում, էջ 11: Տե՛ս նաեւ՝ Վ. Լալայեան, Սիրո խորհրդաբանութիւնը Գրիգոր Նարեկացու «Մատենան ողբերգութեան» մէջ ըստ Յակոբ (պատրիարք) Նալեանի, Կանթեղ, 2-3, 2014, էջ 52-63;

⁹ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 460-461:

Միքայել Չամչեանը ասում է. «Հերձուածօղ համարեցաւ նա վասն կամելոյ միաբանել զհայս ընդ այլ եկեղեցեաց՝ ընդ յունաց եւ ընդ վրաց, որք էին քաղկեդոնականք.

եւս եւ վասն բարեկարգութիւն առնելոյ ի նոցանէ»:¹⁰

Դաւանական հանդուրժողականութիւնը Գ. Նարեկացու՝ հանճարեղ բանաստեղծի ու մտածողի, հումանիստական աշխարհայացքի դրսևորումներից մէկն է: Դրանով միայն կարելի է բացատրել, որ նա իր «Մատենանք» գրել է բոլոր քրիստոնէայ ազգերի համար անխտիր, առանց հաշուի առնելու միաբնակ են, թէ երկաբնակ (**«առ բոլոր գումարս բազմահոլով տիեզերակոյտ քրիստոնէից»** Բան. Գ. Բ.):¹¹

Ըստ Ս. Պօղոսեանի, Գ. Նարեկացու «Մատենանի» կրօնադաւանաբանական բո-վանդակութիւն ունեցող, հռետորական ոճով գրուած ԼԴ. ՀԵ. ՂԲ. ՂԳ. գլուխները, նա-խապէս մի ամբողջական երկ են կազմել, որի մէջ Նարեկացին շարադրել է հայ եկեղեցու դաւանանքի հիմունքները՝ իր խիստ բացասական վերաբերմունքը ցուցադրելով այդ հիմունքներից՝ ժամանակակից գրեթէ բոլոր շեղումների նկատմամբ:¹²

Այդ գլուխները ուղղուած էին ոչ միայն թոնդրակեցիների դէմ, այլեւ՝ երկաբնակների, եւ դրանցից յատկապէս ՀԵ. գլուխն առանցքային նշանակութիւն ունի, այն իր շուրջն է միաւորում մնացած գլուխները: Այդ առանցքային «Բան»-ը՝ ՀԵ. գլուխը, Ս. Երրորդութեան դաւանանքին վերաբերող դ-գ մասերով հակասում է ԼԴ. գլխին, իսկ նիւթական եկեղեցու խորհրդի առանձնայատուկ մեկնութեանը վերաբերող հատուածներում այդ գլուխը կապուում է ՂԲ. ՂԳ. գլուխներին: Այսպիսով այդ վիճելի գլուխները մի ամբողջութիւն են կազմում: Այն, որ մինչեւ Մատենանի մէջ տարրալուծուելը դրանք մի առանձին երկ են կազմել, որ Նարեկացին դրանք գրել է Մատենանից անկախ, այլ նպատակով, երեւում է նրանից, որ դրանք կազմում են մի ընդհանուր մտայղացմամբ գրուած՝ հայ եկեղեցու դաւանաբանութեանը, Ս. Երրորդութեանը վերաբերող ամբողջական մի աշխատութիւն:

¹⁰ Ս. Չամչեան, Հայոց պատմութիւն, հ. Բ, էջ 1023: Ըստ Չամչեանի, Նարեկացին իսկապէս քաղկեդոնականութիւն է ընդունել: Մինչդեռ, ճշմարտութիւնն այն է, որ քաղկեդոնական չլինելով հանդերձ՝ Նարեկացին ցանկացել է համերաշխութիւն հաստատել հարեւան քրիստոնէայ եկեղեցիների ու ազգե-րի միջեւ:

¹¹ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատեան ողբերգութեան, Կոստանդնուպօլ-1845, էջ 220: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 65:

¹² Ս. Պօղոսեան, Իմ Նարեկացին, Երեւան-2007, էջ 23:

Նարեկացին անտարակոյս տեղեակ էր, թե իրեն կոնկրետ ինչ հարցերում են մեղադրում. այդ հարցերից առաջինը Ս. Երրորդության խորհրդի եւ դրան խիստ առնչուող Քրիստոսի բնոյթի հարցն է: Նարեկացին մեղադրուել է որպէս երկաբնականների համախոտ, իսկ երկաբնականներին հայ միաբանները անուանում էին մարդադաւան (նեստորականներ), ինչը նշանակում էր Որդի Աստծուն Հայր Աստծուց ստորադաս համարել, չընդունել Երրորդության միաբնոյթ եւ համագոյ լինելը: Երկրորդ հարցը եկեղեցու դէրը նսեմացնելու, այն արհամարհելու մէջ է (մի բան, որ բխում էր Նարեկացու միստիցիզմից եւ նրա Մատեանի կարեւոր արժանիքներից մէկն է) եւ երրորդ՝ եկեղեցու խորհրդանշաններն արհամարհելու, քամահրելու փորձի մէջ: Վիճելի գլուխներում Նարեկացին հենց ձգտում է հերքել իր հասցէին արուող այդ մեղադրանքները կէտ առ կէտ եւ արդարանալ, հաւաստել իր հաւատարմութիւնը հայ պաշտօնական եկեղեցու դաւանանքին: Իրականում այս է եղել այդ գլուխները գրելու ընդհանուր մտայղացման, նպատակը:¹³

«Մատեանի» քնարական գլուխներում բարձրացնելով Աստծուն, մարդու փրկութեան յոյսը անմիջականօրէն Աստծոյ հետ կապելով, Նարեկացին իսկապէս արհամարհում է եկեղեցին ու նրա ատրիբուտները: Աւելին, անգամ Երրորդության դէմքերի մէջ խտրութիւն է դնում՝ աւելի շատ շեշտելով, բարձրացնելով Որդի Աստծուն... եւ ամենագարմանալին այն է, որ նոյնիսկ Աստուածութիւնն է երբեմն նսեմացում, իսկ վիճելի գլուխներում՝ ընդհակառակը. Նարեկացին չի շեղում, խիստ հետեւում է, հարազատ է մնում կրօնական դոգմատիկայի պահանջներին՝ դրսեւորելով Ս. Գրքի խորագիտակութիւնը եւ, ամենակարեւորն է, յատկապէս շեշտում է մարդու փրկութեան գործում եկեղեցու դէրի մեծ կարեւորութիւնը:¹⁴

«Մատեանի» վիճելի գլուխներում կամ ինչպէս ընդունուած է ասել, «Հաւատոյ սահմանքում» շարադրելով Նիկիական հաւատոյ հանգանակը՝ Նարեկացին «արգելում է այդ դոգմատիկայից շեղուել, սպառնում է շեղուողներին, խտտորեալներին. **«Այլ եթէ ոք հակաճառական բանիւ յաւակնի կապտել զՀայր ի յիւրմէ Բանէն, որ թէ էր երբեմն, յորժամ եւ չէր, եւ անբանութեան բամբասանօք պատուել վարկանի զվեհին մեծութիւն, եւ կամ ստրկութիւն տացէ բոլորին ոչ բանաւորաբար գոլով հոգեւոր, որով այլ իմն գոյութիւն օտար մուծանել եւ կամ ամբոխումն ինչ այլալական յանարատ պատիւ միութեան սուրբ Երրորդութեանն, զայնպիսիս քարամբք պարսից հաւատոյ բանից, իբր զդժնդակ դէս դիմամարտիկս գազանականս,**

¹³ Նոյն տեղում, էջ 25

¹⁴ Նոյն տեղում, էջ 26:

հերքեալ ի միջոյ՝ ի բաց հալածեմք, եղեալ ի նզովս գնոյնս ընդ նոսին՝ փակեմք ընդդէմ նոցին զկենացն մուտ եկեղեցականս գաութի: Ուստի զսուրբ Երրորդութիւնն փառաւորելով ի նոյն տէրութիւն միակցորդ հաւասարութեան, զուգաձայն սրբաբանութեամբ, հանգունատիպ հարթութեամբ, օրհնեալ եւ փառաւորեալ յերկնի եւ յերկրի, ի ժողովս անդրանկացն, եւ յազգս երկրածնացս բանականաց յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն» (Բան ԼԴ.թ. 1-2):¹⁵

Սուրբ Երրորդութեան դաւանութիւնը եւ այդ հարցում հնարաւոր շեղումների անթոյլատրելիութիւնը «հիմնաւորելով», Նարեկացին անցնում է եկեղեցու խորհրդի ու կարգի մեկնութեանը: Ըստ նրա՝ նիւթական եկեղեցին ինքնին պաշտուել չի կարող եւ պաշտում է շնորհիւ նրա մէջ Աստծոյ բնակութեան: Նարեկացին հնարամտօրէն օգտագործում է հայ միաբնակ եկեղեցու կողմից Որդի Աստծոյ բնոյթի իւրօրինակ մեկնութեան եղանակը. Քրիստոսի մարմինը պաշտում է ոչ թէ որպէս սովորական մարմին, այլ որպէս Աստծոյ մարմին:

Նարեկացին մեկնել է նաեւ եկեղեցու խորհրդանիշները՝ ժամհարի փայտի, մեռոնի, սրբապատկերների եւ այլնի խորհուրդները: Մա ընդհանուր գիծ է, որ զարգացում է Նարեկի վիճելի գլուխներում: Ըստ Նարեկացու տրամաբանութեան, եթէ ոք սրբապատկերները, մեռոնը, ժամհարի փայտը, եկեղեցու շինութիւնը համարում է սոսկ նիւթական, նիւթեղեն, ապա այսպիսի մէկը փաստօրէն Քրիստոսին էլ համարում է զուտ մարդ եւ ոչ Աստուած, ինչը միաժամանակ Ս. Երրորդութեան խորհրդի ժխտում է. «Իսկ եթէ ոք ձեռն չարութեան ի վերինն արքայութիւն յանդգնաբար համբառնայցէ, գիտ ինչ մարմնաւոր եւ կամ հնարք մարդկային եւ կամ արուեստ երկրակենցաղ զսահմանեալ աւանդութիւնս առ ձեռակերտս եկեղեցի վարկանիցի, եւ ոչ պարզեւ առաւել կենաց, եւ ակնկալութիւն աստուածային, եւ Հոգւոյն Սրբոյ յայտնեալ լուսանորոգ նախագրութիւն, եւ երախտեաց բարձրելոյն ամենատուր լիականութիւն, եւ կամաց արարողին խնկաւորեալ խորհրդարան, եւ առաքելոց ձեռինն աջոյ բարեհանձար հիմնարկութիւն, եւ միանգամայն ասել՝ դուռն երկնից եւ քաղաք Աստուծոյ կենդանւոյ եւ մայր կենդանեաց, ազատ ի պարտեաց, եւ ճշգրիտ տեսակ կերպի երեսակիս բանականի, իմանալին՝ խորհուրդ հոգւոյս, եւ շօշափելին՝ պատկեր մարմնոյս, եւ սրբութեանցն այդ անձառից գերազանցեալ նոր սրբութիւն, եւ Քրիստոսեանն նշանաւ պայծառապարծ

¹⁵ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատեան ողբերգութեան, Կոստանդնուպօլ-1845, էջ 105-106: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 247-248:

պսակեցեալ, զայնպիսի ոչ խոստովանողսն մերժէ յերեսաց իւրոց Հայրն ամենակալ ի ձեռն Բանին իւրոյ էակից, բարձեալ ի նմանէ եւ զաւանդ շնորհի Հոգւոյն փառակցի. փակեցէ գոյուն կենացս այս առագաստի յանդիման նորին: Իսկ մեք զորս զրեցաք՝ սմին եւ վկայեմք, հաւատացեալ որում կարգեցաքս, յանուն եւ ի փառս ամենակալ Երրորդութեանն եւ միում աստուածութեանն յաւիտեանս յաւիտենից» (Բան ՀԵ.ժգ. 1-2):¹⁶

Հստ 3. Նալեանի՝ մեռնով օծուածները դանտում են Աստծոյ որդեգիրներ կամ շնորհով Աստծոյ որդիներ:¹⁷ Այս օծմամբ սրբուելով աղամական եւ միւս մեղքերից՝ մարդը դառնում է երկնային քաղաքացի Ս. Երրորդութեան ճշմարիտ երկրպագու՝ յոյսով, հաւատով ու սիրով միացած Աստծուն, քանզի առ Աստուած սէրը մարդու սրտում միայն այս օծումից յետոյ է ծնւում:¹⁸

Նարեկացին իր «Մատենանի» ԻԸ. գլխում Աստծուն անուանում է Մեծ Աստուած, Հայր Ամենակալ, Բարձրեալ Աստուած.

«Հայր ամենաստեղծ, անունդ ահաւոր, ձայն սարսափելի, կոչումն քնտանի, բան համբուրելի, ազդումն սքանչելի, հրաման սոսկալի, էութիւն անքննելի, գոյութիւն անճառելի, իսկութիւն անբաւելի, զօրութիւն անզննելի, կամք ամենաբարի, տէրութիւն անսահմանելի, մեծութիւն անչափելի, բարձրութիւն անբովանդակելի, որքանութիւն անկշռելի, առաւելութիւն անհասանելի...» (ԻԸ.Է.):¹⁹

Հօրից անժամանակ ծնւում է Որդին՝ որպէս հայրական լոյսից ծագած ճառագայթ, եւ Հոգին նոյնպէս անսպառօրէն բխում է Հօրից: Այդ է պատճառը, ըստ երեւոյթին, որ Հայր Աստուած հոշակւում է Մեծ Աստուած, դրանով փաստօրէն շեշտւում է Հօր, Որդու եւ Հոգու պատճառ, սկիզբ, առաջին պատճառ լինելը: Հօր առաջնայնութիւնը՝ Որդու յարաբերութեամբ ակնյայտ է. Որդին՝ Հոգու հետ, *«յաւէտ բարձրացեալ՝ ի փառս հայրենի»* (Բան ԿԷ.դ.):²⁰

¹⁶ Նոյն տեղում, էջ 230-231: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 477-478:

¹⁷ 3. Նալեան, Գիրք մեկնութեան աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ, հրեշտակական վարդապետին, Կ. Պոլիս, 1745, էջ ո. դ. գ.:

¹⁸ Նոյն տեղում, էջ 696:

¹⁹ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատենան ողբերգութեան, Գոստանդնուպօլ-1845, էջ 80: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 203:

²⁰ Նոյն տեղում, էջ 198: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 419:

Հօրից այսպես տարբերակում, տրոհում են Որդին եւ Հոգին, այսինքն՝ Նարեկացին որոշակի տարբերություն է դնում դեմքերի միջեւ. Որդու (Կենդանի Բանի) միջոցով Հայրը ստեղծում է ողջը, իսկ Հոգու միջոցով՝ կազմում: Որդու տիրապետությունը մարմնաւորի, նիւթականի ոլորտն է, որքան էլ դա զարմանալի թուայ (Որդին **«փշրեալ բաշխի ի մասունս անհաստ, զի գհամայնն հաւաքեսցէ առ ի նոյն մարմին իւրումն զլիւտ»** (Բան ԽԷ.բ.)²¹, իսկ Հոգու տիրապետությունը հիմնականում սահմանափակում է հոգեղենի ոլորտով, Հոգին հոգեւոր սերմի ցանողն է, եւ դա նշում է թէ՛ մատենանում, եւ թէ՛ տաղերում:

Եռմիասնութեան մէջ Աստծոյ դեմքերի տարբերությունները վերառում են նրանց նոյնութեամբ, «համագուգութեամբ», միասնութեամբ.

«Աստուած բարերար, հօգօր, ահաւոր, հայրդ բարի ողորմութեանդ շնորհի, որոյ անունդ իսկ մեծիդ զգթութիւն եւ զընտանութիւն աւետարանէ, քաղցր դժնէից եւ անգոհացողաց: Ընդ քեզ եւ որդիդ քո՝ իբրեւ զքեզ, զօրաւոր ձեռն՝ իբրեւ զքոյդ, անժամանակ տէրութեամբ ահեղ, ընդ արարչութեանդ քում բարձրացեալ: Եւ հոգիդ սուրբ ճշմարտութեան բղխեալ առ ի քէն անսպառութեամբ, կատարեալ իսկութիւն գոյի, էութիւն մշտնջենաւոր, հաւասար քո ամենայնիւ, փառակից որդւոյ քոյ տէրութեամբ: Երբեակ անձնաւորութիւն՝ համայն անքնին, տրոհեալ ի դիմաց ուրոյն գատուցմամբ, իսկ միաւորեալ համագուգութեամբ, նոյնագոյ բնութեամբ տիրապէս, անշփոթ եւ անանջրպետ՝ միով կամօք եւ կցորդութեամբ. ոչ երիցութիւն ումնմն ի յումնմն, եւ ոչ քթթել մի ական առ նուագութիւն միոյն ժամանեալ...» (Բան ԺԳ.ա.)²²

Նարեկացին նոյնիսկ առանձին բառ է կազմում արտայայտելու համար եռմիասնությունը. **«թիւ միշտ եզակի եզեակի փառք»**²³ Այստեղ մի դեմքին վերագրուող յատկություններն ու յարաբերությունները վերագրւում են նաեւ միւսներին. **«Ոչ փոքրկութեամբ որդւոյ զՀայր փառաւորեմ, ոչ**

²¹ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենանդերգութեան» էջ 301:

²² Նոյն տեղում, էջ 34: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենանդերգութեան» էջ 117-118:

²³ Գ. Նարեկացի, Տաղեր, Երեւան-2013, էջ 69: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Գանձտետր», Զ.ա., Տաղ յարութեան, Նարեկայ ոգեալ. էջ 647:

**նուաստությամբ Հոգւոյ զՈրդի նախադասեմ. համափառ ունիմ գերեսեան՝
և նոյն արարչութեամբ»** (Բան Լ. Գ. ե).²⁴

Որքան էլ տարօրինակ թուայ՝ Նարեկացու մօտ Աստուած է՝ անմարմին է, եւ՝ մարմնաւոր (նիւթական), դա բխում է Աստծոյ եւ բնութեան (մարդու) նոյնութեան եւ տարբերութեան վերառումների տրամաբանութիւնից: Այդ մտքին Նարեկացին յանգում է ոչ ուղղակիօրէն: Նախ. սկսում է Որդի Աստծոյ բնոյթի քննարկումից: Միաբնակութեան եւ երկաբնակութեան հարցերի շուրջ եկեղեցականների վիճաբանութիւնները, մասնաւորապէս՝ հայ եւ վրաց եկեղեցիների միջեւ, 10-րդ դարում դեռեւս չէին կորցրել իրենց հրատապութիւնը եւ Նարեկացին, բնականաբար, չէր կարող շրջանցել այդ հարցերը, որոնց նկատմամբ պիտի դրսեւորեր իր որոշակի մօտեցումը: Եւ, իսկապէս, որպէս հայ քրիստոնէական միջավայրի ծնունդ, նա միաբնակութեան կողմնակից է, սակայն դրանով չի սպառուում նրա մօտեցման բովանդակութիւնը: Նարեկացին այս հարցում նոյնպէս դրսեւորում է իւրօրինակութիւն՝ հարազատ մնալով իր հայացքների ընդհանուր տրամաբանութեանը: Նա կարծես սինթեզում է այդ երկու տեսակէտները, բայց, իհարկէ, ելակէտայինն ընդունում է միաբնակութիւնը.²⁵

Որդի Աստծոյ միաբնակ կամ երկաբնակ լինելը Նարեկացու մօտ արտայայտում է երկու սկիզբների՝ հոգեւորի եւ մարմնաւորի (Աստծոյ եւ բնութեան (= մարդու), աստուծայինի եւ մարդկայինի փոխյարաբերութիւնը, նոյնութիւնն ու տարբերութիւնը: Նարեկացին չի ժխտում աստուծայինի եւ մարդկայինի տարբերութիւնը կամ նոյնութիւնը, նա դէմ է այն կարծիքին, թէ աստուծայինն ու մարդկայինը միայն տարբեր են կամ միայն նոյնական են (միասնական են): Առաջին դէպքում նա փաստօրէն ժխտում է երկաբնակութիւնը, ըստ որի Որդի Աստուած երկու տարբեր (աստուծային եւ մարդկային) բնոյթ ունի, իսկ երկրորդ դէպքում՝ միաբնակութիւնը (ըստ որի՝ Որդի աստուածը միայն մի բնոյթ ունի. քանզի մարդկայինը նոյնական է աստուծայինին, ապա Որդին միայն աստուծային բնոյթով է օժտուած)՝ առանձին, առանձին, եւ կողմնակից է երկուսին միաժամանակ, քանի որ ընդունում է աստուծայինի եւ մարդկայինի եւ տարբերութիւնը, եւ նոյնութիւնը՝ միաժամանակ, աւելի ճիշտ՝ Նարեկացին կանգ չի առնում տեսակէտներից մէկն ու մէկի վրայ եւ միայն այդ մի տեսակէտը համարում

²⁴ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատեան ողբերգութեան, Գոստանդնուպօլ-1845, էջ 98: Տե՛ս նաև Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 236:

²⁵ Ս. Պօղոսեան, Իմ Նարեկացին, Երեւան-2007, էջ 78:

վերջնական ճշմարտություն, այլ ձգտում է վերառելով ցոյց տալ իւրաքանչիւրի թերի լինելը:

Նարեկացին ընդունում է, որ Որդի Աստուածը եւ անմարմին է, եւ մարմնաւոր: Զարմանալին այն է, որ Նարեկացին աննկատելիօրէն հակադրում է օրթոդոքս քրիստոնէութեանը նաեւ Որդի Աստծոյ մարմնաւորութեան հարցում, աւելի շատ՝ մարմնաւորման ժամանակի, տեւողութեան եւ որպիսութեան հարցում: Նարեկացին գրում է. **«անապական խառնութեամբ կերպակցեալ զմերս ի մարմնի, ըստ օրինի հոգւոյ ընդ մարմնոյ, եւ ոսկւոյ ընդ հրոյ. եւ կամ յայտնապէս իսկ ասել՝ լուսոյ ընդ օդոյ, ոչ փոփոխեալ եւ ոչ անջատեալ»** (Բան I Դ.ե.2):²⁶ Մարմնաւորուած Որդի Աստուածը **«ոչ գոյացաւ ի ժամանակս»**,²⁷ այսինքն՝ Որդի Աստուածը մարմնաւորուեց անժամանակ, իսկ անժամանակ ասելով, Նարեկացին հասկանում է. 1) բացարձակ ընդհատ ժամանակ եւ 2) բացարձակ անընդհատ ժամանակ, յաւերժ: Ուրեմն, Որդի Աստուածն անժամանակօրէն, ի սկզբանէ անմարմին է եւ մարմնաւոր: Որդի Աստուած մարմնաւորուած է անապական խառնութեամբ եւ, որպէս այդպիսին, անփոփոխ է ու անանջատ (անբաժան, միասնական): Սրանով Նարեկացին հիմք է նախապատրաստում այն հետեւութեան համար, թէ բնութիւնը նոյնական է Աստծուն, հետեւաբար՝ յաւերժ է (անժամանակ), անփոփոխ ու միասնական: Սակայն մինչեւ այդ հետեւութիւնը, դատողութիւնների մի օղակ եւս կայ. եթէ Որդին, որպէս մարմնաւոր Աստուած, յաւերժ է եւ անփոփոխ, ապա դա վերաբերում է նաեւ միւսներին եւ ողջ Երրորդութեանը, ուրեմն. ողջ Աստուածութիւնը ոչ միայն անմարմին է, այլեւ մարմնաւոր (նիւթական):

«Անձնական եւ անանձնական

Ընդհատ եւ անընդհատ

Եզակի եւ ընդհանուր»:

Աստուած, որպէս անմարմին եւ մարմնաւոր, անձնական է ու անանձնական (սուբյեկտ եւ օբյեկտ), ընդհատ է եւ անընդհատ: Այն անհուն է եւ անբաւ, **«ի տարր գոյի, եւ յեզրս ծագաց աշխարհի, սկիզբն ամենայնի եւ յամենայնի ամենայն լրմամբ»** (Բան IVԱ.)²⁸ Որպէս այդպիսին՝ Աստուած

²⁶ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատեան ողբերգութեան, Կոստանդնուպոլ-1845, էջ 104: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 245:

²⁷ Նոյն տեղում, էջ 103: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 245:

²⁸ Նոյն տեղում, էջ 121: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 277:

անսահման է, անպարագիր, անվայրափակ, «աննուագելի շնորհ», «անպակասելի գանձ»։ **«Մատուցեալ միշտ եւ անպակաս մնայ ի լրութեան... անսպառութեամբ, բոլոր յամենեսին եւ բնաւ յամենայնում...»** (Բան ԽԷ.բ.)։²⁹ Նարեկացին բազմազանութեան միասնականությունը տեսնում է Աստծոյ մէջ, այսպէս է դիմում նրան։ **«համայնդ յամենայնում...»** (Բան ԻԳ.դ.)։³⁰

Գրիգոր Նարեկացու «Մատենանք» անկրկնելի, աստուածաբոյր այնպիսի մի ստեղծագործություն է, որի իւրաքանչիւր տողում հանդիպում ենք Քրիստոսին, Ով իբրեւ սիրող, գթացող ու ողորմած Հայր լսում է մեղքի տիղմի մէջ թաղուած իր որդուն։ «Մատենան ողբերգությունը» ոչ միայն Նարեկացու, այլեւ ողջ մարդկութեան, մեղաւոր մարդու հոգու անլռելի դողանքն է առ Աստուած բարձրացած։³¹

«Մատենան ողբերգութեան» աղօթագիրքը Աստծուց տրուած (Ս. Հոգու շնորհի հանձարով ծնուած) ողորմություն է Նարեկացուն (եւ աշխարհին), ինչպէս նաեւ Նարեկացի քահանայի նուէրն է Աստծուն, որի սրբագործման համար եւս խնդրում է.

«Եւ հոռոտեսցիս յայս նուէր բանի անարին գոհի, թագաւոր երկնի, եւ օրհնեալ սրբեա գտառ մատենի այսր ողբերգութեան» (Բան ԶԸ. բ.)։³²

Նարեկայ վանքի իմաստասէրը, սակայն, ձգտում է հասնել անդադար աղօթքի «մատուցներին»՝ բացառիկ մի եղանակով, որ իր փոխուելուց յետոյ էլ **«Ի խորոց սրբոյ»** Աստծուն ուղղուած խօսքերը չլռեն, այլ գալիք սերունդների շուրթերով անվերջ բարբառեն.

«Եւ գրեալ դրոշմեսցես յարձան յաւիտեան ընդ հաճոյականացն սպասաւորութիւնս կացցէ առաջի քո մշտնջենաւոր» (Բան ԶԸ. բ.),

որպէսզի՝ **«յիշատակեսցի ի լսելիադ քո հանապագ, եւ խօսեսցի բերանովք հրեշտակաց քոց, տարածեսցի հանդէպ աթոռոյ քոյ եւ ընծայեսցի ի սրան սրբութեան քոյ, խնկեսցի ի տաճար անուան քոյ եւ բուրեսցի ի սեղան փառաց քոց, պահեսցի ի գանձարանի քում»**։³³

²⁹ Նոյն տեղում, էջ 134: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 301:

³⁰ Նոյն տեղում, էջ 63: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 171:

³¹ Պ. Խաչատրեան, Գրիգոր Նարեկացին եւ հայ միջնադարը, Ս. Էջմիածին-1996, էջ 56

³² Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատենան ողբերգութեան, Կոստանդնուպօլ-1845, էջ 262-263: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 535:

³³ Նոյն տեղում, էջ 263: Տե՛ս նաև՝ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 535:

Ըստ Յակոբ Նալեանի՝ զանձարանն Աստծոյ անմոռաց յիշողութիւնն է, որտեղ Նարեկացին ձգտում է պահել իր սրտի խորքերից պեղուած զանձերը, որպէսզի ուրիշների աղօթելուց (որոնք «Մատեան»-ով պիտի աղօթեն) նաեւ ինքը համարուի աղօթած:³⁴

Այսպիսով Ս. Երրորդութեան նարեկացիական ըմբռնումը «Մատեան ողբերգութեան» երկում, որը բաղկացած է 95 գլուխներից եւ աւելի քան 8500 տողերից, հոգու խորքից բխած զրոյց է Աստծու հետ, որտեղ ներկայացուած են մարդկութեանը պարուրած վշտերն ու ցաւերը, կասկածներն ու համոզմունքները, մեղքերն ու խոստովանանքները, ինքնադատապարտման ու ինքնամաքման ճանապարհով կատարելութեան հասնելու ձգտումը:

Նարեկացին իր պոեմը ձօնել է Աստծուն՝ նրա մէջ տեսնելով գեղեցիկը, լաւագոյնը, կատարեալն ու անաղարտը: Աստծու գոյութիւնը նրա համար աներկբայելի եւ հմայիչ, կենսական մի ճշմարտութիւն է, եւ աղօթքը՝ ներքին պահանջ: Նա համարձակօրէն փորձել է նորովի «ընթերցել» Ս. Գիրքը՝ չհեռանալով նրա կարեւորագոյն սկզբունքներից՝ սահմանուած Առաջին երեք տիեզերական ժողովների կողմից: Նկատելի հակաքաղկեդոնական է, Ս. Երրորդութեան պաշտպան:

«Մատեանի» քնարական գլուխներում Նարեկացին Ս. Երրորդութեան դէմքերի մէջ խորութիւն է դնում՝ աւելի շատ շեշտելով, բարձրացնելով Որդի Աստծուն... եւ ամենազարմանալին այն է, որ նոյնիսկ Աստուածութիւնն է երբեմն նսեմացում, իսկ վիճելի՝ Լ.Դ. ՀԵ. ՂԲ. ՂԳ. գլուխներում՝ ընդհակառակը. Նարեկացին չի շեղում, խիստ հետեւում է, հարազատ է մնում կրօնական դոգմատիկայի պահանջներին՝ դրսեւորելով Ս. Գրքի խորագիտակութիւնը եւ, ամենակարեւորն է, յատկապէս շեշտում է մարդու փրկութեան գործում եկեղեցու դերի մեծ կարեւորութիւնը:

Նարեկացին իւրահատուկ կերպով է ընկալում Քրիստոսին, քանզի Նարեկայ վանքի սուրբ հայրը աստուածատես է: Անշուշտ, մեր երանելի վարդապետը սեփական անչքերով տեսել է Քրիստոսին, պատարագի ժամանակ զգացել եւ շոշափել է պատարագուող Տիրոջը եւ Ս. Հաղորդութեան միջոցով ընդունել իր մարմնի մէջ՝ միաւորուելով Տիրոջ հետ, սակայն միեւնոյն է Ս. Գրիգոր Նարեկացու համար Քրիստոս ամբողջովին մնում է անհասանելի, անպատմելի մի գոյութիւն:

³⁴ Յ. Նալեան, Գիրք մեկնութեան աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացու, հրեշտակական վարդապետին, Կ. Պոլիս, 1745, էջ ոճա: Տէս նաև Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» էջ 535-536:

Նարեկացին նոյնիսկ առանձին բառ է կազմել արտայայտելու համար եռմիասնությունը. **«թիւ միշտ եզակի եզեռակի փառք»**.³⁵ Այստեղ մի դեմքին վերագրուող յատկություններն ու յարաբերությունները վերագրում են նաեւ միւսներին. Որդուն փոքրացնելով չէ, որ ես փառաւորում եմ Հօրը, եւ ոչ էլ Հոգին նուաստացնելով՝ Որդուն եմ տալիս նախապատուութիւնը, այլ դաւանում եմ Երեքն համափառ՝ նոյն արարչութեամբ (Բան ԼԳ. Ե.):

«Մատենան Ողբերգութեան» աղօթագիրքը Աստծուց տրուած (Մ. Հոգու շնորհի հանձարով ծնուած) ողորմութիւն է Նարեկացուն (եւ աշխարհին), ինչպէս նաեւ Նարեկացի քահանայի նուէրն է Աստծուն, որի սրբագործման համար եւս խնդրում է.

«Եւ հոռոտեսցիս յայս նուէր բանի անարիւն գոհի, թագաւոր երկնի, եւ օրհնեալ սրբեա զտառ մատենի այսր ողբերգութեան» (Բան ԶԸ. բ.):³⁶

Լեւոն (Ներսէս Աբղ.) Ալոյեան
ՍԲ. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՆԱՐԵԿԱՅԻԱԿԱՆ ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ «ՄԱՏԵՆԱՆ
ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ» ԵՐԿՈՒՄ

Ամփոփում

Սբ. Երրորդութեան նարեկացիական ըմբռնումը «Մատենան ողբերգութեան» երկում՝ կարծես խտացուած է իր իսկ ստեղծած՝ **«եզեռակի»** (**«թիւ միշտ եզակի եզեռակի փառք»**) բառում, որով շեշտելով Հօր, Որդու և Սուրբ Հոգու եռմիասնությունը, նա մի դեմքին վերագրուող յատկություններն ու յարաբերությունները վերագրում է նաեւ միւսներին: Որդուն փոքրացնելով չէ, որ փառաւորում է Հօրը, և ոչ էլ Հոգին նուաստացնելով՝ Որդուն է տալիս նախապատուութիւնը, այլ դաւանում է «Երեքն համափառ՝ նոյն արարչութեամբ» (Բան ԼԳ.Ե.): Այդուհանդերձ Նարեկացին «Մատենանի» քնարական գլուխներում իւրահատուկ կերպով է ընկալում Քրիստոսին և Սբ. Երրորդութեան դեմքերի մէջ կարծես խտրութիւն է դնում՝ աւելի շատ շեշտելով ու բարձրացնելով Որդի Աստծուն: Միաժամանակ չի շեղում և խստօրէն հետեւում է կրօնական դոգմատիկայի պահանջներին՝ դրսեւորելով Սբ. Գրքի խորագիտութիւն, համարձակօրէն փորձում է նորովի «ընթերցել» Սբ. Գիրքը՝ չհեռանալով առաջին երեք տիեզերական ժողովների կողմից սահմանուած կարեւորագոյն սկզբունքներից:

³⁵ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Գանձտետր», Զ.ա., Տաղ յարութեան, Նարեկայ ոգեալ. էջ 647:

³⁶ Մատենագիրք Հայոց, հատոր ԺԲ., Գ. Նարեկացի, «Մատենան ողբերգութեան» էջ 535:

Левон (иеромонах Нерсех) Алоян

**НАРЕКСКОЕ ПОНИМАНИЕ СВЯТОЙ ТРОИЦЫ В «КНИГЕ
СКОРБНЫХ ПЕСНОПЕНИЙ»**

Резюме

Нарекское понимание Святой Троицы в «Книге Скорбных Песнопений», кажись сжато в его же созданном слове «езераки» («եզերակի» («թիւ միշտ եզակի եզերակի փառք»), которым, ставя ударение на триединство Отца, Сына и Святого Духа, он, относящиеся одному Лику качества и отношения, соотносит так же другим Лицам. Не умаляя Сына, прославляет Отца, и не унижая Дух, предпочитает Сына, а исповедует «Трех вкупе прославляемых» (Слово 33:5). Однако Нарекаци в лирических главах «Книги Скорбных Песнопений» своеобразно воспринимает Христа и кажись предвзято относится к Лицам Святой Троицы, более отмечая и возвышая Бога Сына. Одновременно не отклоняется и строго следует требованиям религиозной догматики, отображая глубокое знание Святого Писания, смело пытается по новому «читать» Святое Писание, не удаляясь от главных принципов, утвержденных первыми тремя Вселенскими Соборами.

Levon (Fr. Nerseh) Aloyan

**NAREKATSI'S PERCEPTION OF HOLY TRINITY IN HIS "BOOK OF
LAMENTATIONS"**

Summary

Narekatsi's perception of Holy Trinity in the "Book of Lamentations" can be encompassed in a word he created himself - *"yezeraki"* (*"a number which is always singular, singular glory"*). With this, he emphasizes the unity of the Father, the Son and the Holy Spirit, attributing the features and relations of one to the other two. It is not "by disparaging the Son" that he glorifies the Father, neither he "subordinates" the Holy Spirit "by naming the Son first", but he claims: *"I hold the Trinity equal in glory and in creation co-created"* (33.E). Nevertheless, in the lyrical sections of the "Book of Lamentations" Narekatsi's perception of the Christ is unique, and he seems to make a distinction between the faces of the Holy Trinity, emphasizing and elevating the Son. At the same time, Narekatsi does not deviate from the strict religious dogmatic requirements, and displaying considerable ingenuity of the Holy Book, he attempts to "read" it in a new light, not departing from the established principles of the first three Ecumenical councils.